

Мр Славко Бојанић

НАСТАВНИ ПРОГРАМИ И УЧБЕНИЦИ У ПРОМЈЕНАМА СВИЈЕТА И СВИЈЕСТИ О ЊЕМУ

С Француском грађанском револуцијом није срушен само феудални свијет већ је измијењена и његова свијест о себи. Многи дуго нијесу били свјесни да су та два свијета нестала. На дан пада Бастиље француски краљ Луј XVI је забиљежио, по повратку из лова, у свој дневник: "Aujourd'hui rien de nouveaux" - "данас ништа ново". Каснија историографија, поред осталог и из идеолошких разлога, осуђивала је француског монарха што није био кадар да процијени значај догађаја какав је био пад Бастиље. Међутим, ни познати социјалиста Сен Симон није уочио да енглески грофови већ 200 година нијесу феудални паразити већ организатори рада на својим посједима и фабрикама и да је Француска револуција збрисала своје грофове.

Балкански простори су још љепши примјер спорог уочавања промјена. Њемци ће први уочити да је I српски устанак револуција, а Босанско-херцеговачки устанак је револуцијом назвао енглез Еванс.

Тек седамдесетих година овога стољећа стиже оцјена да су I и II свјетски рат грандиозне револуције.

Плашим се да нас данас има много који не схватамо да више не постоји свијет у којем смо живјели до јуче, а бар теоријски је јасно да се мора промијенити слика коју је тај свијет имао о себи. Чак ни најпажљивији истраживачи не знају шта се све срушило рушењем Берлинског зида и реалног социјализма јер, објективно, за кратко вријеме истраживачи нијесу могли то да истраже.

Они који су стасали и интелектуално сазрели у том свијету, емотивно везани за њега, у ситуацији су да скупљају крхотине разбијеног свијета не би ли га саставили као разбијену драгоцену вазу, или да од политички

разнобојних каменчића састављају мозаик, или у најсрећнијим околностима за историчара, кад му се и гдје за то пружи могућност, да ствара сасвим нову слику о свијету прије рушења Берлинског зида.

На тлу СФРЈ од 1991. до 1995. године десила се драма у драми. Није срушен само глобални свијет социјализма, већ и свијет југословенских и балканских илузија о могућности суживота јужнословенских народа и конфесија.

Свијест, па и историјска свијест, о потонулом свијету, мора постојати: или она стара, конституисана прије 40-50 година, или накарадна - често клерикална, реваншистичка, рестаурациона, свака опасна по науку, нарочито ова посљедња и, наравно, научна свијест, која због цијелог сплета околности мора да буде доста спора. Она је спора и код најсрећнијих и најуређенијих народа, а камоли код нас!

*

Наука је деценијама робијала сопственом комфору који је "зарадила" на редукованој свијести о прошлости. Ријетки, који се нијесу придржавали правила игре која је и одређивала дневна политика, прије су били мученици него научници. То вријеме је за интелектуалца, у правом смислу те ријечи, било голгота, мада је за интелектуалца свако вријеме голгота.

Настава историје је из такве "науке" црпила оно што јој је таква наука нудила - материјал и размјере вјештачке симетрије, која је морала, на магистралу развоја, да да једнако мјесто народима који су одредљивали токове свјетске и европске историје на њеном матичном току. Историјске чињенице неугодне за овакав слијед ствари су брисане. Од таквог материјала научници и наставници су стварали наставне програме, чији су садржаји уношени у уџбенике и у свијест ученика.

О концепцијско-методолошким промјенама у настави историје доста је речено на семинарима историчара у јануару 1992. и у јануару 1993. године и Симпозијуму ЦАН-у, новембра 1993. године, чија је тема расправе била *Историјска наука и настава историје у савременим условима*. Зборник ових саопштења је објављен 1994. године.

Вриједи поменути садржај *Зборника* који мора да буде уџбеник за савремену наставну праксу: М. Дашић, *Зашто научни скуп на ову тему;*

Владо Стругар, *Сналажење историчара у вишестраначком друштву,*

Димо Вујовић, *Политичка искушења историографије,*

Бранко Петрановић, *Историографија о Југославији у наставном процесу,*

Момчило Ђечевих, *Различитости историје, њене науке и наставе,*

Бранислав Ковачевић, *Рационална историјска свијести и њених оснивања,*

Ђуро Вујовић, *Пољуд на НОР у Црној Гори из данашње перспективе,*

Драгана Радојичић, *Однос историје и етнологије у најновијим историјским размислима,*

Радојица Лубурић, *Информациони нових историјских,*

Шербо Растодер, *Историјско-методолошки оквир историјских нових историје Цркве у Црној Гори,*

Сима Ђирковић: *Настава историје пред изазовима плурализма.*

Нијесу наведена сва излагања. Није прављена селекција, већ су предавања дата по реду излагања.

Предавања са семинара професора и наставника историје, фебруара 1993. године, објављена су у I свесци *Васпитања и образовања* за 1993. годину, од којих ћемо издвојити: Бранко Петрановић, *Историја Југославије у настави, основни методолошко-концепцијски проблеми;* Бранислав Ковачевић: *Прошлости у основи новој идеолошкој просуђивања и настава историје;* Зоран Лакић: *Нови извори за савремену историју Југославије;* Славко Бојанић: *Иновирање програма и уџбеника историје средње школе;* Мирко Вешовић: *Осврћ на уџбенике историје основне школе* и Здравко Делетић: *Настава историје у образовном систему Црне Горе до 1918. године.*

Само за једну годину саопштено је више концепцијско-методолошких промјена у настави историје него за читаве деценије раније.

Од 1993-1994. године до данас наравно да су наступиле многе промјене и у свијету, нашем и спољашњем, и у свијести о њему и те промјене ће бити унесене у програме историје и уџбенике за средње и основну школу, наравно без журбе, јер су на почетку ове деценије научници и педагози, добро видљиво означили ново у развоју историјске науке и определијели шта треба унијети у наставне програме и уџбенике.

У вртлогу сналажења трудили смо се да створимо и понешто ново у науци и настави. Тек данас можемо да уложимо напор који мора дати ре-

зултате, да све што је изговорено и објављено додамо свакој основној и средњој школи, професору и наставнику јер они исказају жељу за то. Та је потреба подгријана најновијим савјетовањима, семинарима и предавањима. Просвјетна инспекција је на фронту примјене нових сазнања у историјској науци пошла онајдаље тестирањем ученика, провјеравајући која се питања и како обрађују. Професору и наставнику не остаје друго, да би показао боље резултате, него да савременије планира и изводи наставу и тражи све ново што му је понуђено, бар од почетка ове деценије.

Наставнику се тренутно нуди нови часопис "Настава историје" (Нови Сад) који издаје Друштво историчара и "Историјски записи" - орган Историјског института Црне Горе. Овај часопис је уступио своје странице настави историје, тако да настава, поред југословенског има и црногорски методичко-стручни часопис.

Све се ово наставнику нуди у вријеме ниске платежне моћи. Зато ће се све одговарајуће стручне и образовне институције потрудити да не само најновији бројеви два часописа, већ и посљедња два годишта сви наставници и све школе добију бесплатно. Академици Дашић и Лакић ће се потрудити да и посљедњи примјерци *Зборника* 14 (1994.) стигну у све школске библиотеке и да просвјетна инспекција у Подгорици пошаље школама *Васпийање и образовање* бр. 1, 1993. године, ако примјерака има у залихама, а треба да их има јер због беспарице нијесу распродати 1993. године. Овоме треба додати најновију *Историјску чийанку за VIII разред основне школе* Зорана Лакића и Милоша Старовлаха, која је насушна потреба наставе.

Чийанка, иако је недавно штампана, стиже у општинске центре, један број примјерака *Зборника ЦАНУ* имају библиотеке и наставници у граду, односно број "*Васпийања и образовања*" ће брзо доћи до школа, растуриће се и преостали приручници *Зборника ЦАНУ*; још треба да се виде начини растурања "*Наставе и васпийања*" и "*Историјских записи*".

Без тешкоће ће просвјетни инспектори моћи да утврде, контролом планирања, праћењем наставе, нарочито тестирањем, да ли се користе литература и часописи.

Рушењем концепта средње усмјерене школе и враћање средње школе на традиционалне основе, учињен је значајан корак на стварању новог квалитета. Примаран задатак био је израда нових наставних програма (1992) чија је примјена почела школске 1992/93. године. Без обзира што су касније, 1995. године, урађени нови наставни програми и за основну и средњу школу, који су били на јавној расправи више од пола године, дорађени послје јавне расправе, наставни програми историје за средње школе, у примјени су од септембра 1992. године, показују и вриједност и

постојаност. Настава их је прихватила изнад очекивања, а уџбеници сачињени по њима су издржали провјеру вриједности.

Промјене у познавању свијета за историографију су се тако брзо дешавале да се указала потреба да се конципирају и напишу нови наставни програми који су стрпљиво и дуго рађени 1995. и 1996. године и били готово пола године на јавној расправи. *Просвјетни савјет* ове програме није разматрао, али су они спремни за усвајање.

Релативно се брзо дошло до уџбеника историје за средње школе, јер је одбацивањем концепта средње усмјерене школе била нужна израда нових програма за наставу историје, а с измјеном програма основне школе се ишло обазриво и доста површно, тако да писци уџбеника по таквим програмима нијесу могли да испуне нове стручне захтјеве. Нарочито строги захтјеви су постављени пред писце уџбеника за VIII разред основне школе.

Никакву сврху не би показало ни прештампавање старих издања овог уџбеника јер су и наставници и издавачи дошли до сазнања, до којег ријетко педагози долазе, да је боље немати никакав уџбеник него имати овакав, какав је био уџбеник за VIII разред.

Једини излаз из овакве ситуације је тренутно историјска читанка за период најновије историје. Та читанка мора да задовољи тренутне потребе наставе историје најновијег периода. *Историјска читанка за VIII разред основне школе*, чији су аутори Зоран Лакић и Милош Старовлах, изашла је крајем 1996. године и биће од велике помоћи за наставу историје. 267 прилога су довољни да свака наставна јединица буде "покривена" са најмање 6 прилога од којих наставник са ученицима може сачинити наставну јединицу. Задатак наставника је да у мјесечне планове рада унесе наслове прилога које ће користити на часу. Ово је сасвим нов начин рада и претпоставља озбиљан приступ планирању и реализацији наставних садржаја. Овакав приступ омогућиће да настава буде и квалитетна и савремена.

*

Редуковано знање историје је оставило дубоке трагове у уџбеницима, приручницима и свијести наставника. Једнако је ово карактеристично за основну и средње школе. Чак и оно мало знања у уџбеницима је имало чудан распоред и сразмјере. Средњи вијек народа наших простора некад је био заступљен са неколико редака, а XIX вијек са 2-3 странице. Дјеца су знала, чак и данас тако знају, више о догађајима у најудаљенијим крајевима свијета него о догађајима из историје Срба и Црногораца. На тесту,

проведеном децембра 1996. године, у једном одјељењу VIII разреда ниједан ученик није дао одговор на питање: Кад је била Подгоричка скупштина и шта је она рјешавала? Један је ученик знао кад је била, али није знао шта је рјешавала. Ниједан тестирани ученик није знао ко су комити и контракомити. У старијим уџбеницима ова питања нијесу или готово нијесу третирана. Затечен је наставник чији ученици оваква питања треба да знају. Простор и вријеме не дозвољавају да се анализирају осталих 19 питања са овог теста. Кад се ово каже не мисли се на све наставнике. Наставник увијек мора да иде, да се не каже испред програма, али свакако испред уџбеника. Насупрот наставницима који се и данас држе уџбеника, прештампаваних по 20 и више пута, многи наставници су тада ћутали, јер се тако морало, а данас јасно и гласно одбацују такве уџбенике и траже од Завода за уџбенике да их не прештампава.

Задатак свих који се баве наставом историје је да савладају отпоре новим знањима и концепцији. Школе Никшића објективно се котирају као боље у Републици. Ипак, настава историје показује инертност не само у погледима на најновију историју већ и на старије периоде. Двије трећине ученика у два анкетирани одјељења VII разреда су знали кад је почео рат за независност САД-а или Француска грађанска револуција. Једва да је који знао да прецизно одреди вријеме владавине Петра I или доношења његовог Законика. Обесхрабрујућа је слика шта све ученици не знају из националне историје прве половине XIX вијека (јер то је период који је обрађен у I полугођу, тј. до тестирања ученика). Питао бих се као наставник шта је ученик уопште научио ако не зна магистралне тачке историјског развоја, нарочито на нашем тлу?

Требало би анимирати већи број стручних институција - спонзора, посебно интезивирати инспекцијску дјелатност да би се тачно одредио ниво садашњег ученичког познавања прошлости, држећи се истине да онај ко не познаје прошлост тешко може да процјењује вријеме у којем живи. Зато су професори и наставници историје основних школа општина Никшић и Плужине на савјетовању, одржаном 15. фебруара ове године, били мишљења: да школске библиотеке треба попунити стручним часописима и зборницима предавања о вези историјске науке и наставе историје; да се усвоје нови наставни програми за историју, уз мандат комисији за њихову израду да их скрати, да би се хитно расписао конкурс за израду нових уџбеника за основну школу. Ово је лични став без консултовања с осталим члановима комисије.

Мислимо да би Завод за издавање уџбеника требало да формулише нову концепцију за израду уџбеника за основну школу која би се односила на дужину и тежину уџбеничких јединица, гдје би аутори, умјесто тешких

анализа економске и политичке историје, дали више историју културе уз фину и лагану нарацију. Уосталом и наука и настава у свијету се вратила таквом начину интерпретације историје.

Оно што је данас најважније за наставу историје јесте да је у настави историје постигнут доста солидан континуитет историјског развоја свијета и наших простора, да је мање бијелих мрља прошлости, идеолошке иконографије, сувишног економизма и структурализма, а више страница је посвећено историји Црне Горе, она је дата квалитетније, ослоњена је на валидну историјску грађу и јаснији су односи Црне Горе и Србије, политичких ентитета који творе СРЈ.

Готово све уџбенике за средње школе Републике Србије је прихватила Црна Гора, тим што су њихови аутори прилагодили њихов садржај наставном програму Црне Горе, наравно за оне уџбенике који се штампају у Подгорици. Њихови аутори на путу сарадње иду толико далеко да наш *Завод за уџбенике* са својим сарадницима може и сам да допуњава и побољшава текстове који се односе на историју Црне Горе. То је мени лично понудио аутор бројних уџбеника и издања Милутин Перовић, а Старовлаху, а преко њега и нама осталима, Гаћеша и Радовић. Тако се могу значајно побољшати уџбеничке јединице у Црној Гори. Кад сам једном у разговору с Перовићем, у Подгорици, ставио примједбу да је у уџбенику за средње стручне школе требало више простора дати периоду стварања државе у Црној Гори, на ту примједбу је одговорио: "Узми, напиши, договори се с Милошем како ћете то укомпоновати, и имаћете оно што хоћеш". Ја сам најприје мислио да се шали на моју примједбу, коју је можда схватио као оштру. Међутим, ни говора од било какве љутње. Ово је позив на сарадњу, готово на коауторство, чиме се сарадња и наставља и побољшава. И с наше стране да је код нас више аутора уџбеника, рука сарадње би била пружена на исти начин.

Дакле: да би се можда нешто побољшало у структури програма (посебно за основну школу) можда би требало да сачињене програме *Просвјетни савјет* прихвати након чега би одмах био расписан конкурс за израду уџбеника за све разреде од V - VIII, јер по уџбенику за V разред већина наставника уопште не ради, а за VIII разред га уопште нема; и да се часописи и бројна литература и методичко-стручни часописи напором *Министарства просвјете и науке, Друштва историчара Црне Горе*, научних институције, *ЦАНУ* и Историјског института Црне Горе, дођу до библиотеке сваке основне и средње школе у Црној Гори. Да се допреми оно што је настави историје у овом тренутку најпотребније.

Примијетиће, сигурно, читалац да се у овим пословима не помиње *Филозофски факултет* у *Никшићу* као институција, мада су значајни

носиоци посла његови појединци. Ипак, треба се надати да ће једног дана све ове послове да обједини Филозофски факултет, најважнија научно-наставна институција. Разматрању многих питања треба дати интердисциплинарни карактер, јер без дубљег познавања карактера и слојева историјске свијести нема објашњења за многе крупне проблеме, а удубљивање у суштину свијести није могуће без корелације са филозофијом и социологијом. И ова грана историјске науке у Црној Гори већ тражи своје мјесто.

Slavko Bojanić

LES PROGRAMMES D'ENSEIGNEMENT ET LES MANUELS D'HISTOIRE DANS LES CHANGEMENTS DU MONDE ET DE LA CONNAISSANCE DE LUI

Résumé

A la fin de la décennie précédente et au commencement de cette décennie, le monde est changé dramatiquement. Le mur de Berlin est abattu, le monde du socialisme réel est détruit. Sur les territoires de l'ex-Yougoslavie se déroulait le drame dans un autre drame.

La désintégration de la RSF de Yougoslavie a fait perdre l'illusion d'une vie commune même idyllique de différentes nations et religions.

La science historique suit attentivement les changements dans la scène universelle et yougoslave. Les résultats de nouvelles compréhensions des processus, des phénomènes et des personnages sont communiqués aux professeurs et enseignants d'histoire aux colloques de caractère pédagogique et aux réunions scientifiques consacrées à l'enseignement d'histoire dans les conditions contemporaines.

Les nouvelles connaissances de la science historique sont incorporées dans les programmes de l'enseignement primaire (en 1993) et secondaire (en 1992). Les nouveaux programmes pour ces écoles sont faits en 1995 et on attend qu'ils soient acceptés.

Les manuels d'histoire pour les écoles secondaires sont écrits selon ces nouveaux programmes d'enseignement. Il est plus difficile à écrire les manuels d'histoire pour les écoles primaires parce que leur programme exige des changements plus radicaux.